

KURUMSAL İKTİSAT, TEKNOLOJİ VE EKONOMİK PERFORMANS

KURUMSAL İKTİSAT, TEKNOLOJİ VE EKONOMİK PERFORMANS

Hüseyin Özalp

Kurumsal İktisat, Teknoloji ve Ekonomik Performans

Hüseyin Özalp

Genel Yayın Numarası: 314

ISBN: 978-605-2294-33-8

1. Basım, 2020

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2020
Efil©2020

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.
Sertifika Nu.: 45550

Son Okuma: Serenay Dıraz
Grafik Tasarım: Burak Aras

Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Hizmetleri San.Tic.Ltd.Şti.
İvedik Organize Sanayi Bölgesi 28. Cad. 2284 Sok. No: 105/A
Ostim/Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 394 55 90 • E-mail: info@ayrintibasimevi.com.tr
Sertifika Nu.: 13987

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günlaltay Caddesi 283. Sokak
Ata Apartmanı No: 9/7 06670 Çankaya/Ankara Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 530 108 99 76
Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com • instagram.com/efilyayinevi • twitter.com/efilyayinevi

İçindekiler

Ön Söz.....	7
Giriş	8
1. İktisatta Heterodoksi ve Kurumsal İktisat Okulu	13
1.1. Yerleşik İktisadi Düşüncenin Ortodoks Temelleri.....	14
1.2. İktisadi Düşünce Heterodoksi	17
1.3. İktisatta Evrim Düşüncesi	21
1.4. Kurumsal İktisadın Kavramsal Temelleri.....	32
1.5. İki Farklı Kurumsal Bakış Açısı	43
2. Teknoloji, Sosyal Dönüşüm ve Yeni Ekonomik Anlayış... 67	
2.1. Teknoloji - Ekonomi İlişkisi.....	70
2.2. Veblen ve Schumpeter'de Kurumsal Değişim ve Teknolojik Yenilik.....	79
2.3. Kurumsal Kalite, Etkin Teknoloji ve Toplumsal Dönüşüm	105
3. Kurumsal Bakışta İlişkisel Bir Analiz..... 114	
3.1. Kurumsal Kalitenin Göstergesi Olarak Ekonomik Özgürlükler	119
3.2. Literatür Araştırması.....	124
3.3. Metodoloji	132
3.4. Veri Seti.....	135
3.5. Bulgular.....	136
3.6. Analizin Değerlendirilmesi.....	149
Sonuç	151
Kaynakça	157

Ön Söz

Geleneksel iktisadi yaklaşımın, sürdürülebilir, uzun vadeli iktisadi büyümenin nasıl gerçekleştirileceği ve benzer kaynaklara sahip ülkeler arasında ekonomik performansın neden farklılıklar gösterdiği gibi sorulara tatmin edici yanıtlar sunamaması, alternatif yaklaşımları ön plana itmiştir. İktisadi olguların kurumların etkisinden bağımsız değerlendirilemeyeceğini savunan ve ülkeler arasındaki iktisadi büyüme farklılıklarını kurumsal yapı farklılıkları ile açıklama yoluna giden görüşün son yıllarda fazlasıyla destekçi bulunduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, kurumsal yapının ve teknik kapasitenin birbiriyle ilişkisi ve ülkeler arası ekonomik performans farklılıklarını açıklamadaki rollerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Heterodoks İktisadın önemle çalışıldığı University of Missouri - Kansas City'nin değerli kütüphanesinde doktora tez araştırma fırsatı sağlayan ancak maalesef tanışma fırsatı bulamadan vefat eden Sayın merhum Prof. Frederic S. Lee'ye saygılarımı sunarken, bu kitabın da doktora tez çalışmamın gözden geçirilmesiyle hazırlandığını belirtmek isterim.

Bu eserin ortaya çıkmasında başta eşim ve meslektaşım Leyla F. Arda Özalp olmak üzere emeği, katkısı, desteği olan herkese teşekkür ederim.

Hüseyin ÖZALP
Amasya, 2019

Giriş

İktisatçıların uzun zamandır yanıtını aradığı sorular arasında herhalde en öncelikli olanı sürdürülebilir, uzun vadeli iktisadi büyümenin nasıl gerçekleştirileceği ve benzer kaynaklara sahip ülkeler arasında ekonomik performansın neden farklılıklar gösterdiği olmuştur. Teorik anlamda bu gibi soruların yanıtlarını bulmaya yönelik yaklaşımlar, zaman içerisinde şekillenen iktisadi düşünce sistemleri çerçevesinde çeşitlenmektedir. Örneğin, sadece ülkelerin sahip olduğu emek, fiziki sermaye miktarı, nüfus gibi temel iktisadi değişkenleri göz önüne alarak yapılan analizlerin bu soruların cevaplarını sunmakta yetersiz kaldıkları anlaşılmıştır.

Geleneksel iktisat, toplumsal anlamda teknolojik ve örgütsel devrim ve bunların sistem üzerine etkileri, büyük sanayi kuruluşlarının artan rolü, tüketicinin azalan bağımsızlığı, çevresel sorunlar ve sürekli büyümenin diğer sosyal maliyetleri, ülkeler arası artan büyüme farklılıkları gibi problemlere, ülkelerin toplumsal, kurumsal, teknolojik yapılarına pek az ilgi göstermiştir. On yıllardır gerçekleşegelen bilimsel değişikliklerle birlikte daha geniş bir çerçeveden bakıldığında bilim tarihi yanında iktisadın da farklı yaklaşımlarla yeniden yapılanma geçirdiği görülmektedir.

Yerleşik bilim düşüncesinin temellerinin sarsıldığı, hiçbir bilim dalının müstakil düşünölemeyeceği günümüzde, iktisat bilimini de interdisipliner bir bilim olarak anlamak kaçınılmaz olmaktadır. İktisadi olayları sosyoloji, psikoloji, siyaset, tarih gibi bilim dallarından ayrı incelemek olanaksızlaşmaktadır. İktisadı, ona tarihsel derinlik kazandıran bir zaman boyutu içerisinde de-

ğerlendirmek gerekmektedir. Statik görüşten şekillenen, doğa bilimlerini taklit etmeyi bilimsellik kriteri olarak alan ve yöntemsel bireyciliğe dayalı bir analizdense tarihsel bilgiye dayalı, bireyden ziyade bütünü esas alan bir yaklaşım daha anlamlı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Onlarca yıldır literatürde olan “Heterodoks İktisat” terimi, iktisatçıların alan içerisinde yükselen eleştirileri dolayısıyla yeniden canlanmıştır ve 1990’lardan sonra neoklasik iktisada muhalif ve tutarlı bir alternatif olarak ekonomik analizin nasıl yürütülmesi gerektiğiyle ilgili ortak bir görüşü ifade eder duruma gelmiştir. Ana akım iktisat, tarih algısından yoksun, bölgesel ayrımları içermeyen, gerçek insan etmenleri olmaksızın, kurumları analiz dışı bırakacak şekilde tek bir dünya kapitalizmi olarak tasarlanmıştır. Heterodoks yaklaşım ise, din, dil, aile yapıları ve ağları, eğitim sistemleri ve endüstri ilişkileri gibi farklı kurumların önemli olduğunu vurgulamaktadır.

İktisadi herhangi bir olayın gelişiminde kurumların önemi yadsınamazken, kurumsal iktisat da kurumlara verdiği önem ile diğer iktisat okullarından farklı bir yerde durmaktadır. Egemen iktisat anlayışına alternatif fikirler üretip birey, firma, piyasa ve ekonomiyi kurumsallaşmış süreçler olarak ve bütüncül bir bakışla algılayan kurumsal iktisat, yeni iktisat anlayışında üzerinde yoğunlukla durulması gereken bir konuma gelmiştir. Mevcut ekonomik sistemi sadece iktisadi bir olgu olarak ele almak, politik ve sosyal olguları kapsam dışında bırakmak, aynı zamanda bireyi sadece rasyonel bir varlık olarak değerlendirip sosyal bir varlık olduğunu unutmak çelişkileri de beraberinde getirecektir. Bireyin fonksiyonlarının oldukça karmaşık olan kurumlar tarafından belirlendiği göz ardı edilmemesi gereken bir konudur.

Değişmenin içinde yaşadığımız zaman dilimindeki kadar süratli olduğu bir dönem olmamıştır. Değişim ve yeniliğin ve dolaşısıyla yeni organize bilginin de teknolojiyi ifade ettiği düşünüldüğünde, Neoklasik modelin teknolojik gelişmenin dışsal ve sabit olduğu yönündeki varsayımı sorgulanır hale gelmiştir.

Teknolojinin verimli kullanımı ve teknolojik ilerlemenin kendisi uygun kurumsal ve sosyal yapıları gerektirmektedir. Teknolojinin sadece aletlerle ilgili olmadığı, insanın çalışma ve düşünme biçimiyle ilgili olduğu düşünüldüğünde, teknolojideki temel değişimler insanın hem dünya görüşünü yansıtırken hem de dünya görüşünü değiştirmektedir. Ekonomik mekanizmada meydana gelen değişimlerle yeni toplumda, toplumun temel özelliği olarak fabrika ve maddi üretimin yerini bilgi üretimi almıştır. Teknolojinin etkin kullanılması neticesinde bilimsel buluşlarla onun uygulamaya konması arasındaki zaman kısalmış, bilim doğrudan bir üretim gücü haline gelmiş, bilim çevrelerinin rolü ve araştırmalara ayrılan pay artmıştır. Ekonomik yapıda meydana gelen bu dönüşümle birlikte toplumsal yapının sahip olduğu karakteristik de değişime uğramaktadır. Bir yandan bilim ve teknolojideki ilerleme kültüre bağlıyken bir yandan da meydana gelen değişim kültüre yansımaktadır.

Modern ekonomi ya da yeni ekonomi olarak da tanımlanabilen bilgi temelli ekonomide, sosyal bir varlık olarak insan ve teknoloji ekonomik kalkınmanın merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla ekonomik gelişmişlik; iletişim, bilgi teknolojileri, etkin beşerî sermaye gibi faktörler tarafından sağlanmaktadır denilebilir.

Ana akım iktisat çerçevesinde yapılan teknolojik değişimle ilgili çalışmalar, teknolojik olguların karmaşık yapısını çözümlemede yetersiz kalmaktadır. Mekanistik ve deterministik varsayımlar dışında teknolojiye kurumsal iktisadi bir bakış, ekonomik büyümede nedensellik olgusuna daha açıklayıcı bir yaklaşım sunacaktır.

Teknolojik yeniliğin, toplumsal dönüşümün itici gücü olarak değerlendirilmesinde öne çıkan iki iktisatçının teknoloji yaklaşımları, konunun kavranmasında önemli bir yere sahiptir ve özellikle evrimci ve kurumsal iktisatçılar tarafından ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda; geleneksel evrimsel iktisadın temsilcisi sayılabilecek T. Veblen ve birçok iktisatçının evrimsel iktisatla özdeşleştirdiği J. A. Schumpeter'in teorileri üzerinde du-

rulması gereken teorilerdir. Schumpeter ve Veblen'in çalışmaları, değişimi sağlayan en önemli olgunun teknolojik gelişme olduğu, teknolojinin ekonomik kalkınmayı sağlayan, sosyal-kurumsal dönüşümü gerçekleştiren faktörlerden biri ve en güçlüsü olduğu görülmektedir.

Premodern toplumlarda ekonomik kalkınma incelemesi genellikle kapitalizmin ve sanayileşmenin etkisi anlamında dar bir çerçevede kalmaktaydı. Günümüzde ise geniş ve modern bir perspektiften bakıldığında, birçok toplumun ekonomik performans olarak geride kalması onların iktisadi, sosyal ve teknolojik göstergeler bakımından geride olmasıyla açıklanabilmektedir. Bugün ekonomik gelişmişliği, büyümenin hızlandırılması, eşitsizliğin azaltılması, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının yanı sıra sosyal yapılar, tutumlar, ulusal kurumlar, teknolojik yeterlilik gibi çok boyutlu bir süreç dâhilinde düşünmek gerekmektedir.

Benzer üretim faktörü yoğunluklarına sahip olan ülkelerin gösterdikleri ekonomik performans farklılıkları açıklanması gereken bir husustur. Ülkelerin iktisadi performanslarını inceleyen literatürde özellikle 1990'lardan sonra iktisadi faktörlerin yanında iktisadi olmayan faktörlerin de önemli değişkenler olarak ele alındığı izlenmektedir. Ülkelerin demografik, kültürel, kurumsal yapıları, uyguladıkları hükümet politikaları ve yenilik yaratma kapasiteleri büyüme oranı farklılıklarını açıklamada ihmal edilmemesi gereken değişkenlerdir.

Ülkeler arası ekonomik performans farklılıklarını incelerken ülkelerin kurumsal yapıları, teknik kapasiteleri ve önemli bir etken olarak insan unsurunu dikkate almak gerektiğini savunan bu çalışma şu şekilde organize edilmiştir. Birinci bölümde, kesinlik dünyasının iktisada yansımaları kabul edilebilecek neoklasik iktisadi ifade etmek üzere Ortodoks iktisat anlayışı ve buna karşın Ortodoks iktisatla fikir ayrılığındaki yaklaşımları ifade etmek üzere Heterodoks iktisat anlayışları değerlendirilecek, bu doğrultuda Kurumsal İktisadın düşünsel temellerini de etkileyecek olan evrim anlayışının iktisadi düşünceye girişi

incelenecek ve Kurumsal İktisat, öncü ve yeni olmak üzere iki farklı bakıştan tanıtılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, ekonomi-teknoloji ilişkisi incelenip, iktisat biliminde teknolojinin yeri değerlendirildikten sonra teknolojik olguları ve süreçleri kurumsal iktisadi bir bakış açısıyla görme imkânı sunması açısından Veblen'in toplumsal değişim kuramında teknolojinin rolü ve evrimsel iktisada büyük katkısı olan Schumpeter'in kuramında teknoloji ve yenilik konuları incelenecektir. Analiz bölümüne geçmeden önce yine bu bölümde, ülkelerin sahip oldukları kurumsal yapı ve teknik düzeyin birbirleriyle olan yakın ilişkisi, birbirlerini nasıl etkiledikleri ve ekonomik performans farklılıklarını açıklamadaki önemleri ifade edilmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise, Heritage Foundation, World Bank ve UNDP kaynakları kullanılarak elde edilen verilerle kurumlar, teknoloji ve beşerî sermaye indeksleri ile büyümenin ardındaki faktörlerin, kurumlar ve teknoloji ve bir ekonomik kurum olarak mülkiyet hakları ve teknoloji arasındaki ilişkilerin panel veri tekniği kullanılarak ampirik analizi yapılmaya çalışılacaktır. Çalışma genel bir değerlendirmeye tamamlanacaktır.

1. İktisatta Heterodoksi ve Kurumsal İktisat Okulu

Aslen Yunanca kökenden gelen ortodoks ve heterodoks kelimeleri orthos (doğru), heteros (farklı) ve doxa (inanç) kelimelerinden türemiştir. Doğru inanç anlamına gelen ortodoks kelimesi, iktisat alanında geleneklere, genel kabul görmüş görüşlere bağlı olan uygulamaları ifade ederken, heterodoks kelimesi farklı inanç anlamına gelir ve iktisat alanında geleneksel görüşlerin ve yaklaşımların dışındaki uygulamaları ifade etmek için kullanılır. İktisadi düşüncenin gelişimi; iktisadi ajanlara farklı anlamlar yükleyen, iktisadi analize dâhil edilmesi gerekenler konusunda fikir birliğine varamamış farklı görüşler çerçevesinde olmuştur. Bilimsel düşüncede yaşanan gelişmeler interdisipliner bakabilen bilim adamları sayesinde farklı bilim dallarını da etkilemiş, bilim dallarının kendi içinde de gelişmesine zemin hazırlamıştır. İktisadi düşünce de evrim fikrinin ortaya atılmasıyla farklı bakış açılarına maruz kalmış, bu da disiplinin gelişimine katkı sağlamıştır.

Smith-Mill-Marx sürecinde somutlaşan ekonomi politik bilimi, iktisadi olguyu tanımlayıp çözümlemeyi amaçlamıştı. Görüntünün arkasındaki özü aramak amacı belli alanlardaki bilgi kümeleşmelerini özgün bir yöntemle genel bir teori içeriğine yerleştirme çabasını da birlikte getirmişti. Walras ile birlikte ekonomi politik biliminin gelişim sürecinde büyük bir kırılmaya-dönüşüme tanık olunacaktır. Bilimin ismi ve tanımı dahi değişirken önceki metodun reddi ile birlikte, iktisat teorisinde 19. yüzyıldan bugüne sürecek olan metod tartışma ve kavgaları da

başlayacaktır. Yöntem üzerine tartışmalar, eş zamanlı olarak bu bilimin sınırlarından genel olarak sosyal bilimler alanına doğru genişleyecektir. Gerçekliği tüm boyutları ile yakalama, bunun için de olgular arasındaki değişmez ilişkileri keşfetme amaçlı iktisat teorisindeki tartışmalar, genel olarak iki aks etrafında gelişecektir; bilimsel yasalar tekil olguların, seçilmiş göstergelerin zaman içindeki gelişmeleri incelenerek ve tahlil edilerek mi algılanacak veya insan davranışları ve böylece asıl olarak mübadele ilişkileri belli aksiyomlardan kalkarak mı iyi anlaşılacaktır. Tartışma bugüne kadar sürecektir (Eren ve Sarfati, der,2011: 7,8).

1.1. Yerleşik İktisadi Düşüncenin Ortodoks Temelleri

On sekizinci yüzyılın sonunda kurulduğu günden bu yana, anaakım iktisadın her zaman ciddi bir kısıtı olmuştur. Adam Smith ve David Ricardo gibi klasik iktisatçılar, Leon Walras, William Stanley Jevons ve Alfred Marshall gibi neoklasik teorisyenler ve Ludwig von Mises, Friedrich Hayek gibi Avusturya okulu iktisatçılarının hepsi ekonomiyi bir çeşit karşılıklı ilişkili bir sistem olarak görmelerine rağmen tarih boyunca sistemin farklı türlerinin olması olasılığını kabul etmediler. Analizlerinin başlangıç noktası somuttan ziyade evrensel nitelikteydi. 1870’lerde Walras, Jevons, Marshall ve diğerleri tarafından yerleşik hale getirilen neoklasik iktisadın bu kusuru resmi teoride kodlanmış olup bugün ders kitaplarında karşımıza çıkmaktadır. Neoklasik iktisadın başlangıç noktası veri bir ekonomik sistemin karakteristik özellikleri yerine tarihdışı (ahistorical) ve soyut birey olmuştur (Hodgson, 1996: 382-383).

Tarihsel olarak yaygın iktisadın yükselişi, temellerini marjinal fayda teorisinden alan neoklasik teoriyle yakından bağlantılıdır. Yerleşik iktisadı şekillendiren iktisatçılar bir teoriye sahip ve bu anlamda da evrensel ve genel olmakla tanımlı bir çeşit iktisat oluşturmaya çalıştılar. “Salt” iktisat, diğer doğa bilimlerinde

olduğu gibi açık yöntemlere ve yasalara dayalı olmalıydı. İktisadi tartışmaların modern kapitalizme uygulanması, bütün modern kapitalist ekonomiler için somut zaman ve mekândan bağımsız olarak kullanılabilmesi için formüle edilmiş ilişkilerin soyutlaştırılması gerekiyordu. Bir durumu soyutlaştırmanın matematik kullanımıyla yakından bağlantılı olduğu görüldü. Bu anlayışa bağlı olarak da neoklasik iktisadın yükselişi daha çok, ifadeleri şekillendirme aracı olarak matematiğin ithaliyle ilişkiliydi (Bögenhold, 2010: 1568).

Salt iktisadın kavramı özellikle Marshall'dan sonra iyice daralmış, iktisadın inceleme alanı iktisadi dünyadaki mübadeleye indirgenmiştir. Marshall'ın anaakım iktisat üzerine kuramsal katkıları yanında, akademik ve mesleki kuruluşlara anaakım iktisadı yerleştirmesi iktisadın geleceğinde oynadığı rolü de göstermektedir (Özveren, 2007: 21). İktisadın politik ekonomiden ayrılarak salt ve uygulamalı bir bilim olmasında Marshall'ın etkisi büyüktü. İktisatta matematiği tamamlayıcı bir enstrüman olarak görüyordu fakat daha sonra matematik iktisadın içinde soyutlayıcı esas bir nitelik kazandıkça iktisadın kavramı da gerçeklikten uzaklaşmaya başladı (Hodgson, 1999: 1-2).

Neoklasik iktisadın yerleşmesinde fizikçi, mühendis, matematikçi iktisatçıların rolü oldukça büyüktür. Hâkim çizgi olarak termodinamik (uygulamalı fizik) uyarlaması söz konusudur. Özellikle Walras ve Fisher'de termodinamikten etkilenme fazlasıyla dikkat çekmektedir (Eren, 2011: 15). Bu noktada Walras politik iktisadın veya ekonomi politiğin mimarlarını muğlak olmakla eleştirir. Ona göre iktisat kesin olmalıdır, rasyonallitesi ölçülemeyenden, tartılamayandan yani duygulardan koparılmalıdır. Kantitatif olanın dışında hiçbir şey rasyonun oluşturduğu mükemmel kurgulu teoriye dâhil edilmediğine göre, nitel olan hem aşağılanacak hem de rasyonel olmadığı ileri sürülecektir (Sarfati, 2011: 118). Yerleşik iktisatta metodolojik olarak öne çıkan noktalar yönetsel bireycilik, yönetsel enstrümantalizm (fayda maksimizasyonu) ve yönetsel dengenciliktir. Bu çerçevede ele alınan

birey, homo ekonomiktir, onun için fayda maksimizasyonu ve dengenin gerçekleşmesi esastır. Bağımsız olarak hareket eder, bencildir ve rasyoneldir (Eren, 2011: 17).

Geleneksel iktisat yıllar içinde teknik, teorik anlamda çokça yeterlilik kazandı ama gerçek ekonomik dünyanın birçok büyük problemini anlamakta yetersiz kalmaya başlayınca temelden birçok eleştiriye de maruz kaldı. Geleneksel iktisatçılar kamu ve özel sektörde, iktisadi karar almada söyleyecek çok şey sahibi iken, halkla daha alakalı olan; teknolojik ve örgütsel devrim ve bunların endüstriyel sistemin yapısı ve fonksiyonu üzerine etkisi, ulusal önceliklerin belirlenmesinde büyük sanayi kuruluşlarının rolü, tüketicinin azalan bağımsızlığı, çevresel bozulma ve sürekli büyümenin diğer sosyal maliyetleri ve zengin ve fakir milletler arasındaki büyüyen açık gibi problemlere çok daha az ilgi gösterdiler (Gruchy, 1972: V).

Neoklasik iktisat kurumsal yapı analizlerinde yetersiz kalmakla eleştirilmiş, yeni bir teorik paradigmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Neoklasik analizin üzerine, onda bulunmadığı ifade edilen, sosyal, kültürel, ahlaki unsurları basitçe nakletmenin çok zor olduğu belirtilmiştir. Kuramsal özünde telafi edilemez kusurlar bulunduğu, dolayısıyla sorunun neoklasik teoriye bağlam veya ek boyutlar ekleme meselesi olmadığı, iktisadın kendi özünde teorik bir devrimin gerekliliği ifade edilmiştir. Ortodoks iktisadın merkezinde yer alan Walrasyan ve mekanik varsayımların değiştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. (Hodgson, 1999: 44). Aslen iktisattaki bu mekanik varsayımlar, mekanik bir dünya görüşünün ürünüydü ve bu görüş, iktisadi faaliyetlerin dinamik, değişen yönlerini ihmal edip iktisadi hayatın sabit, kalıcı özelliklerini vurgulamaktaydı.

Dönemin Amerikan iktisatçılarında görülen bu mekanik veya statik (durağan) entellektüel yönelim kökenini, 17.-18. yüzyılların İngiliz felsefi ve bilimsel düşüncesinden almaktaydı. 17. yüzyılda Sir Isaac Newton statik evren kavramını fizikçiler arasında popülerleştirmişti. Newton'a göre evren; işlemleri, değişmez

sayıda evrensel önerme veya kanunlara indirgenebilecek, kapalı, değişmez bir düzendi. Daha sonra bu düşünce John Locke ve bazı felsefeciler tarafından, sosyal ve fiziksel dünyaların ilahi bir düzenin parçaları oldukları şeklinde idrak edildi. Bu görüş 1800lerden itibaren Amerikan üniversitelerinde sosyal bilimler ve doğa bilimleri için genel kabul gördü. Tabi iktisat da bu durumdan nasibini aldı. Esası bu statik görüşten şekillenen ortodoks yönetime karşı, özellikle insan düşüncesindeki ilerlemeyle birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, farklı yönelimler ortaya çıktı (Gruchy, 1967: 11).

1.2. İktisadi Düşünce Heterodoksi

Heterodoks yönelim Avrupalı ve Amerikalı etkilerin karışımıyla şekillenmiştir. Avrupa’da Hegel, Marx, Darwin ve Spencer, Amerika’da Peirce, James ve Dewey’in düşüncelerinin ürünüdür denilebilir. 19. yüzyılın başında Georg Hegel, Isaac Newton’un mekanistik düşüncesine karşı, kendi yorumunun çerçevesini oluşturan ilke olarak, *being* (oluş, varoluş) fikri yerine *becoming* (oluşum, olmak) kavramını koyarak saldırıya geçti. Newton’un kapalı, değişmeyen evren kavramı yerine kendi evrimsel evren görüşünü yerleştirdi. Hegel’in “becoming” kavramını alarak ekonomik alana uyarlayan Karl Marx, 1848 yılında kapitalist ekonomik organizasyonun gelişim teorisi olarak Communist Manifesto’yu sundu. Hegel ve Marx’ın evrimsel düşünceleri, Charles Darwin’in 1859 yılında yayınlanan *The Origin of Species* (Türlerin Kökeni) çalışmasını bilimsel kaynak olarak ele aldı. Bu şekilde felsefi bir süreci ifade eden “becoming” kavramı değişim ve gelişim kavramı olarak biyolojik kavramla bütünleşti. Bu düşüncenin biyolojik bilimlere yayılması daha geniş bir kabule yol açtı ve Herbert Spencer bu evrimsel bakışı, Darwinci düşüncelerin sosyal bilimlerde uygulamalarını göstererek sosyal bilimciler arasında da popülerleştirdi. 19. yüzyılın son çeyreğinden sonra “sosyal Darwinizm” düşüncesinin ilkeleri İngiltere ve Amerika’da

yayılmış durumdaydı (Gruchy, 1967: 15-16). Ortodoks düşünürlerin kesinlik dünyası artık ihtimaller dünyası düşüncesiyle karşılaşıyordu ve yöntem kavgası (Methodenstreit) başlamıştı.

Esası statik görüşten şekillenen, doğa bilimlerini taklit etmeyi bilimsellik kriteri olarak alan ve yöntemsel bireyciliğe dayalı, evrensel kurallar çerçevesinde bir bilimin mümkün olduğunu savunan yönelim daha sonradan ortodoksiyi oluşturacak olan taraftı. Yine daha sonradan heterodoksiyi oluşturacak olan yönelim ise, sosyal bilimlerin kendine has karakterini ortaya çıkarıp, doğa bilimlerinden farklı kendine has yöntemlere başvurması gerektiğini, tarihsel bilgiye dayalı ve bireyden ziyade bütünü esas alan bir yaklaşımı savunmaktaydı (Yılmaz, 2012: 4-5).

Heterodoks kelimesi 1930'lardan itibaren kurumsalcı literatürde neoklasik iktisatla fikir ayrılığındaki ekonomik analiz yaklaşımlarını belirtmek için kullanılmıştır. 1960'ların sonlarından itibaren daha geniş bir anlam kazanmaya başlayan terim 1990'lar da artık neoklasik iktisada muhalif ve tutarlı bir alternatif olarak ekonomik analizin nasıl yürütülmesi gerektiğiyle ilgili ortak bir görüşü ifade eder duruma gelir (Lee, 2006: 497).

Son yıllarda iktisadi literatürde zenginleşen yayınların yanı sıra iktisatta heterodoksinin birçok faaliyeti de göze çarpmaktadır. Örneğin; 1999 yılında, şimdi yıllık konferanslara, lisanüstü eğitim çalışmaları ve dahasına sponsorluk yapan bir organizasyonun "Association for Heterodox Economics (AHE)" oluşumuna, Ekim 2002'de Kansas City Missouri Üniversitesi'nin "20.yüzyılda Heterodoks İktisadın Tarihi" başlıklı konferansına, Aralık 2002'de New South Wales Üniversitesi'nde "Australian Society of Heterodox Economists (SHE)" açılış konferansına, altı ay sonra Haziran 2003'te, tekrar Kansas City Missouri Üniversitesi'nde ICAPE (the International Confederation of Associations for Pluralism in Economics) "Heterodoks İktisadın Geleceği Üzerine Birinci Dünya Konferansı" ile kuruluşunun onuncu yılını kutlamasına, kısa süre sonra dergilerin bölümlerini bu harekete veya tarihine ayırdığına, "Heterodox Economics Newsletter"ın ortaya çıkışına, daha sonra Utah Üniversitesi'nin "Heterodox Economics Student